

גזור ושמור: מעצבים וזכויות יוצרים

פורסם בתאריך 09/04/2011

אין B.Design כבר טענתי בכמה פורומים שבמסגרת האקדמית בה מוענק למעצב התואר התייחסות לנושא זכויות יוצרים. המעצב שיוצא אל עצמאותו חשוף לתביעות ולאי נעימויות, מבלי שמודע לכך או שהתכוון לכך. ולכן, החלטתי להרים את הכפפה ולרכז שאלות הקשורות בזכויות יוצרים בעולם התקשורת החזותית. אספתי שאלות מקהילת ה"עיצוב עובד" בדה-מרקר ומקולגות סער "בפייסבוק שכתבו לי (ותודה לכל מי שתרם את חלקו), ופניתי אל עו"ד סער גרשוני מ משרד עורכי דין, המתמחה בתחום הקניין הרוחני, לרבות זכויות יוצרים, ייצוג, "גרשוני ושות' ואכיפת זכויות קניין רוחני. הוא נענה בשמחה וכל הכבוד לו על כך אני מודה שחלק מהתשובות בהחלט הפתיעו אותי. אני מציעה לכם לעשות את מה שאני עשיתי – לעבור טוב טוב על הדברים ולרוץ לעדכן את החוזים שלכם במקומות בהם אתם עלולים ליפול. אין כמו פעולת מניעה טובה. הנה השאלות והתשובות. תבלו:

סקיצות וקונספטים

שאלה שנשאלה לא מעט – דין סקיצות. כולנו מייצרים סקיצות בשלב הראשון. הלקוח בוחר אחת להתקדם איתה. מה דין של הסקיצות שלא נבחרו לפיתוח? למי הן שייכות – למעצב או ללקוח? האם ניתן, בהתאם לצורך, להעביר ללקוח אחר? יש צורך לציין זאת בחוזה או שזה ברור?

התשובה לשאלה זו הינה פשוטה – מה קובע החוזה? אם החוזה קובע שכל החומרים שנוצרו במהלך העבודה שייכים ללקוח, גם הסקיצות יהיו שייכות לו. מאידך, במידה ונקבע כי הלקוח זכאי לקבל רק את המוצר הסופי, אזי, הסקיצות שייכות ליוצר. יצוין, כי בהתאם להוראות חוק זכות יוצרים, ככלל, ביצירה מוזמנת מניחים שזכויות היוצרים הן של היוצר, אלא אם כן הוסכם אחרת בין המזמין והיוצר, במפורש (לדוגמה בכתב) או במשתמע. מומלץ בחום (ואפילו חובה) לציין "ברחל בתך הקטנה" מהם התנאים המסחריים, ומה דין של הסקיצות. יש לקחת בחשבון... שאם הסקיצות דומות, אף לקוח לא ישמח לראות משהו דומה אצל מתחרה שלו.

האם לקוח, ששילם על פרויקט, יכול להמשיך את הפרויקט בעיצובו של מעצב אחר ללא קבלת אישור מהמעצב המקורי? האם הוא יכול לבקש ממעצב ב' להתערב ולשנות עיצוב שעוצב א' בשלמותו ע"י מעצב א'?

יש להבדיל בין הקניין לבין הקניין הרוחני. עצם העובדה שמעצב החל עבודה ולא סיים אותה מכל סיבה שהיא לא מחייב את הלקוח להיות כבול לאותו מעצב. כאמור, ברגע שהלקוח שילם על העבודה והיה ברור שהעבודה היא לשימוש של הלקוח והזכויות הן שלו, הלקוח יכול לעשות בעיצוב מה שהוא רוצה, כולל, לזרוק את העיצוב לפח (בהקצנה). יחד עם זאת, במידה וההסכם קובע שהלקוח רק מקבל רישיון שימוש לעשות שימוש בעיצוב כפי שהוא ללא שינויים והזכויות נשארות אצל המעצב (נדיר ביותר), אזי ניתן למנוע ממעצב ב' להתערב. כאמור, איסור זה צריך להיות כתוב במפורש בהסכם. כנ"ל לגבי עבודות איור.

מעצב הגיש קונספט (לצורך העניין – עיצוב אתר שנראה כמו חנות אמיתית) ללקוח, אבל בשלב הקונספט הלקוח ביטל את הפרויקט. הלקוח בחר להמשיך לעבוד עם מעצב אחר שעיצב על סמך הקונספט שהגיש המעצב הראשוני (אתר שנראה כחנות אמיתית). מדובר בהפרה של זכויות יוצרים? מה עושים במקרה כזה?

השאלה הנשאלת היא מה עלה בגורל הסקיזצות? למי הן שייכות? באם מצוין בהסכם שהסקיזצות וכן כל החומרים שייכים ללקוח אזי היה מותר לו להמשיך לעבוד עם מעצב אחר. מאידך, אם בהסכם לא צוין שהסקיזצות של הלקוח, והמעצב שהמשיך עשה שימוש בסקיזצות והעתיק אותן, יש כאן הפרת זכויות יוצרים. יש לציין, כי לרעיון של עיצוב אתר אינטרנט כחנות אמיתית אין הגנה של זכויות יוצרים, אלא רק לאופן הביטוי של הרעיון, היינו, אם המעצב צייר סקיזה ספציפית שהועתקה על ידי המעצב האחר (בהנחה שבהסכם נכתב שהזכויות הן של המעצב) אזי יש הפרה, אם כל שעשה המעצב השני הוא שימוש ברעיון בלבד של עיצוב אתר אינטרנט כחנות, אזי, אין כאן הפרת זכויות יוצרים.

אז איך שומרים על קונספטים? על רעיונות ראשוניים שעוד לא מגיעים לשלב המימוש העיצובי אבל מהווים את ליבת הפרויקט

דיני זכויות יוצרים אינם מגנים על רעיונות אלא על אופן ביטויים. בהתאם, במידה ורוצים להגן על (NDA) רעיון יש להעלותו על הכתב. אפשרות אחרת היא החתמה על מסמך סודיות ואי תחרות בו יפורט רעיון ומי שרואה אותו חותם ומתחייב שכל הזכויות הן של היוצר וכי הוא לא יפעל ולא יעתיק את הרעיון.

אם אנחנו מדברים על השראות ורעיונות, האם מותר להעתיק קונספט (רעיון ו/או עיצוב) ממותג "בחול" ולעשות לו "עלייה"?

ככלל, רעיון אינו מוגן בזכויות יוצרים, אלא אופן הביטוי הספציפי. לדוגמא – לא ניתן להעתיק את הספר "הארי פוטר", אך אף אחד לא מונע מאדם לכתוב סיפור על חייו של ילד שמגלה לפתע כי הוא קוסם ולומד מספר שנים בבית ספר לקסמים. בהתאמה, העתקת קונספט ועיצוב בשפה זרה ועשיית "עלייה", היינו הוספת מילים בעברית מסביבו, תהווה הפרת זכויות יוצרים.

אם כן, מה נחשב להעתקה בתחום הלוגואים למשל? לצורך העניין, האם מותר להשתמש...?'בריבוע הכתום (צורה בסיסית כביכול) או שהוא מנוכס לאורנג

מה שייחשב להעתקה בתחום הלוגואים הוא העתקה אחד לאחד של הלוגו, או עשיית לוגו דומה או זהה עם שינויים מועטים בלבד. בדוגמא של אורנג' אני סבור שהם רשמו סימן מסחר ואם כן הוא הדבר יש לבדוק באילו סיווגים הוא רשום. כמובן שעשיית שימוש בריבוע הכתום לחברה בתחום התקשורת מהווה עילת תביעה גם אם אין סימן רשום.

תמונות

יש לא מעט אתרים שמצהירים שמאפשרים שימוש בחינם בתמונות. בתחתית האתר יש לינק לחוזה ארוך שמעייף וגם מפחיד לקרוא (ובנוסף לכל הוא גם באנגלית...). האם ניתן להשתמש בתמונות על סמך הצהרת האתר? האם יש כאן חשיפה לתביעת זכויות יוצרים מומלץ שלא להסתמך על הצהרת האתר, שכן, לרוב היא מסויגת בחוזה. כמו כן, לרוב, ובאתרים כמו פליקר ואחרים יש רמות שונות של רישיונות שימוש בחינם, וייתכן שהשימוש הספציפי המבוקש אינו נכלל ברישיון החינם. חריגה מתנאי השימוש המפורטים בחוזה יכולים להוות עילה להגשת תביעה בגין הפרת זכויות יוצרים.

האם ניתן לעשות שימוש מסחרי בתמונה שצולמה במרחב הציבורי ואשר מן הסתם נראים בה אנשים?

ככלל, במידה שהשימוש אינו פוגע בצנעת הפרט או מבזה את אותם אנשים המופיעים בתמונה, ניתן לעשות בה שימוש.

(כתיבה (קופי

לקוח מבקש כתיבת שם וסלוגן או אפילו ניסוח משפט כחלק ממודעה שביקש לעצב. האם יש דרך לבדוק תקינותו החוקית של הטקסט שנכתב (אם נכתב בעבר משהו דומה, אם יש עסק שנושא את אותו שם/סלוגן, אם מותר להשתמש בכינויים מסויימים ובמילים מסויימות)? באחריותו של מי לבדוק זאת ואיך בודקים זאת?

האחריות לבדיקה היא כפי שנקבע בחוזה, יחד עם זאת, ברוב המקרים של המקרים האחריות היא של מי שמבצע את העבודה. כידוע, לעולם לא ניתן יהיה לבדוק תקינותו החוקית של הטקסט שנכתב, שכן, אין רישום מדוייק של כל דבר שנכתב או נאמר מקום האנושות ועד היום. על מנת להימנע מבעיות יש להמשיך ולדאוג שהיצירה תהיה מקורית ולא מועתקת. כמו כן, במידה והלקוח הוא זה שכתב את המודעה או המשפט, אז יש לדאוג שבהסכם תהיה שורה שמציינת שהלקוח מצהיר כי כל החומרים שהוא מסר נקיים מכל טענות של צדדים שלישיים בנושא זכויות יוצרים.

איורים

ידוע שאסור לעשות שימוש בתמונות מגוגל. אבל מה לגבי איור עליהן? מה לגבי איור על תמונה? מתוך מאגר תמונות? האם הדבר מחייב לקנות אותה?

איור על גבי תמונה קיימת, אם מגוגל או מכל מאגר אחר, מחייב רכישת זכויות, שכן היצירה החדשה שתיווצר מהווה "יצירה נגזרת", שהיא, בין היתר, יצירה המבוססת על היצירה המקורית. בהתאם, יש לוודא שהרשיון המתקבל בעת רכישת התמונה מאפשר ביצוע של איור על גביה.

האם מותר לאייר דמות מוכרת או ליצור קריקטורה ולעשות בה שימוש מסחרי?

מבחינת דיני זכויות יוצרים, אין מניעה לאייר דמות מוכרת ולעשות בה שימוש מסחרי. אין גם מניעה ליצור קריקטורה. יחד עם זאת, מרגע שעושים שימוש מסחרי כמו הדפסה על חולצות וכדומה, יתכן ואותה דמות מוכרת תחשוב שהשימוש המסחרי בצורתו הספציפית פוגע בה ועל כן מומלץ טרם עשיית השימוש המסחרי הספציפי להתייעץ על מנת למנוע תביעות המתבססות על הפרת זכות הפרסום, לשון הרע וכדומה.

האם מותר לאייר לוגו מוכר כחלק מעבודת קומיקס או סרטון אנימציה?

אם הכוונה ליצור דמות הנועלת נעלי נייקי (באופן שניתן לראות את סימן המסחר) או שהדמות שותה קוקה-קולה, התשובה היא כן.

לקוח רכש איור ממאייר. האם מותר לו להדפיס את האיור על מוצרים כגון ארנקים, מחברות ולעשות באיור שימוש מסחרי מסוג זה?

במידה והלקוח רכש את כל הזכויות מכל מין וסוג מהמאייר, התשובה היא כן. אם קיבל רשיון שימוש למטרה ספציפית כגון איור לספר בלבד ויתר הזכויות של המאייר, התשובה היא לא באיור לעיתונים בארץ לא נהוג לעבוד עם חוזה. האם זכויות היוצרים של המאייר נשמרות גם בלי חוזה?

השאלה הרלוונטית היא האם המאייר עובד של העיתון. אם כן, החוק קובע כי מעביד הוא הבעלים הראשון של זכות היוצרים ביצירה שנוצרה בידי העובד לצורך עבודתו ובמהלכה, אלא אם הוסכם אחרת. מאידך, אם מדובר ביצירה כפריילנסר או קבלן משנה, הרי שכלל זכויות היוצרים ביצירה, אלא אם הוסכם אחרת במפורש או במשתמע הן של היוצר. יחד עם זאת אם הנוהג בתחום הוא שהתשלום למאייר כולל גם את זכויות היוצרים, אז זכויות היוצרים יהיו של

העיתון. קצת מבולבלים... שוב, הפיתרון הטוב ביותר הוא לדאוג לחוזה או כל מסמך אחר שיבהיר את נושא זה בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים.

פונטים

מקרה קלאסי: לקוח פונה למעצב אתרים לאחר שמשרד פרסום עיצב עבורו מערכת תדמיתית שלמה. הוא דורש שאותם פונטים שמשרד הפרסום השתמש בהם ילוג גם את הבאנרים באתר. הפונטים לא נרכשו ע"י מעצב האתרים. האם מעצב האתרים רשאי לקבל את הפונט ממשרד הפרסום לטובת פרויקט זה בלבד? האם רשאי לקבל כותרות ספציפיות שעוצבו ע"י משרד הפרסום לשיבוץ באתר?

התשובה לשאלה היא מה סוכם בין הלקוח ומשרד הפרסום. בדרך כלל ההסכם עם משרד הפרסום כולל את כל השימושים שניתן לעשות במוצר או בעיצוב. כאמור, אם מדובר במערכת תדמיתית שלמה, מן הסתם הלקוח שילם עבור העיצובים השונים שנכלל בתוכם גם אתר האינטרנט ועל כן פנייה למשרד הפרסום תוביל לקבלת אישור לשימוש בפונט. לגבי הכותרות, שוב, השאלה למי זכויות היוצרים. אם הן של הלקוח והוא ביקש מהמעצב לעשות שימוש, אין בעיה. אם אין ללקוח זכויות יוצרים, אלא אך ורק לשימוש בכרטיסי ביקור לדוגמה, חל איסור לעשות שימוש בכותרות.

האם מותר לאייר על פונט או ליצור פונט חדש בהשראת פונט קיים?

ההשראה / הרעיון היא הבסיס של דיני זכויות היוצרים. עצם הענקת זכות היוצרים היא מעין כריתת "חוזה חברתי". בחוזה זה, תמורת העובדה שהיוצר חושף לעולם את יצירתו כך שניתן להנות ממנה ולשאוב ממנה השראה ליצירות נוספות, היוצר מקבל הגנה על יצירתו לתקופה מסויימת. בהתאם, כל עוד מדובר ב"השראה" או התבססות על רעיון (שכאמור אינו מוגן בדיני זכויות יוצרים) כמובן שניתן ואף רצוי, שכן זוהי כאמור מהות דיני זכויות היוצרים. יחד עם זאת, אם הכוונה להסתכל על הפונט ולנסות להעתיקו, אין המדובר בהשראה אלא בהעתקה ועל כן הדבר מהווה הפרת חוק זכויות יוצרים.

קרדיטים והצגת פורטפוליו

לא מעט מעצבים מתחילים רוצים להציג עבודות שבוצעו במסגרת היותם שכירים בפורטפוליו שלהם, כשמצויין שהעבודה בוצעה לטובת אותו מעסיק במסגרת העבודה כשכיר/ה. ההנחה היא שהפרויקט מוכר ובוצע ולא מדובר בסקיצות או בפרויקט בשלב ביניים (אינו תחת חסיון). מותר? אסור? האם יש חוק התיישנות?

שאלה זו נוגעת לזכות המוסרית של היוצר. ככלל, הזכות המוסרית של היוצר היא זכות אישית שאינה ניתנת להעברה. ליוצר יש זכות שהיצירה תיקרא על שמו ושהוא יקבל קרדיט על מה שעשה. זכות זו קיימת כל עוד קיימת זכות יוצרים ביצירה והיא עומדת ליוצר גם אם העביר את זכויות היוצרים ביצירה לאחר, כולה או חלקה.

האם מעצב שיעצב אלמנט גרפי (לצורך העניין ברושור) במסגרת חוקי מותג שלא הוא בנה, זכאי לקרדיט מלא על עבודתו? האם מעצב שהמשיך עבודה שהתחיל מעצב אחר והביא אותה לסיימה זכאי לקרדיט מלא על עבודתו?

חוק זכות יוצרים קובע כי ליוצר ישנה זכות מוסרית, ובין היתר, הזכות של היוצר כי שמו ייקרא על יצירתו בהיקף ובמידה הראויים. בהתאם, במידה ונהוג בתחום כי על כל עיצוב של אלמנט גרפי ניתן קרדיט במוצר הסופי, אז גם המעצב זכאי לכך. במידה שהוא החל עבודה ומעצב אחר עשה שימוש בעבודה והמשיך אותה מהנקודה שהמעצב הראשון הפסיק, מן הראוי ליתן גם למעצב הראשון קרדיט על חלקו.

האם מותר למעצב להעביר לסיקור פרויקט שעוצב על ידו, מומש והופץ (כך שאינו נחשב סודי) עבור אותו פרויקט? האם נדרש making of לבלוג כזה או אחר? האם מותר לו להכין סרטון

אישור מהלקוח? במידה שלא נדרש אישור מהלקוח – האם ללקוח מותר להתנגד לכך (על אך
(שהתיר הצגת הפרויקט באתר של המעצב

למעצב יש זכות להציג את היצירה שביצע בתיק העבודות. ייתכן והעברה של הפרוייקט לבלוג
תהווה מעין תיק עבודות, יחד עם זאת, רצוי לבקש אישור של הלקוח שכן במידה ומדובר
בהדמיה פנימית של בית כבר נפסק כי מדובר בהפרת הזכות לפרטיות וצנעת הפרט. ייתכן
והלקוח דאג מלכתחילה בחוזה לאסור על פרסום היצירה למעט בתיק עבודות פיזי. באשר
להכנת סרטון, ככלל מותר לבצע הסרטון, יחד עם זאת, מומלץ לציין זאת בחוזה כך שללקוח יהיה
ברור בדיוק מהם תנאי ההתקשרות.

דגשים לחוזה